

2022-2024 жылдарға арналған гранттық қаржыландыру жобасы

Жобаның атауы: Қазақстанда қызғалдақтың бастапқы материалдар коллекциясын жасау, эксклюзивті түрлері мен сорттарын көбейту мен өсірудің инновациялық технологиясын әзірлеп қолданысқа енгізу

ЖТН: AP14870298

Жобаның жалпы қаржысы: 77 418 983,16 тг

Жоба жетекшісі: PhD Салыбекова Н.Н.

Тақырыптың өзектілігі: Қазіргі уақытта бүкіл әлем Қазақстан қызғалдақтың тарихи отаны екенін мойындады, бірақ оның көптеген табиғи популяциялары теріс антропогендік әсерге байланысты жойылып кету қаупі бар. Қызғалдақтардың табиғи жаңаруы өте ұзақ процесс, гүлді өсімдікті тұқымнан алу үшін 5-7 жылдан 12 жылға дейін уақыт қажет. Сондықтан қызғалдақтың қазақстандық сұрыптарын іріктеу үшін бастапқы материалдар топтамасын жасау қазіргі заманғы биологиялық ғылымның өзекті міндеті болып табылады.

Тақырыптың мақсаты: Қызғалдақтың перспективті, жерсіндірілген түрлері мен сорттарын өндіріске енгізу, селекция үшін бастапқы материалдар коллекциясын жасау, оларды жедел көбейтудің тиімді әдістері, Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысындағы ашық және жабық топырақ жағдайында өсірудің бәсекеге қабілетті, ғылыми негізделген инновациялық технологиясын бейімдеу және іс жүзінде енгізу арқылы Қазақстанның гүл өсіру саласын дамыту

Күтілетін және қол жеткізілген нәтижелер: Қызғалдақтың жабайы өсетін түрлері мен эксклюзивті сорттарының коллекциясын интродукциялық зерттеу, қажетті қасиеттері бар бастапқы материалды іріктеп алуға, ал ең жақсы формаларды гүл өсіру шаруашылығында пайдалану үшін ұсынуға мүмкіндік береді. Көбеюдің тиімді әдістерін, соның ішінде микроклональды әдістерді әзірлеу бірегей формаларды көбейту процесін 10-15 есе жылдамдатуға мүмкіндік береді.

Зерттелетін формаларды генетикалық сәйкестендіру тиімді іріктеу стратегиясын анықтауға мүмкіндік береді, ал ПТР диагностикасын қолдана отырып, ауруларды молекулалық-генетикалық сәйкестендіру вирустық ауруларды алдын алып, таралуын болдырмайды. Биотехнологиялық зертханада қызғалдақтарды микроклональды көбейту регламенті, селекциялық материалды генотиптеу жүргізіледі. Ауруларды сәйкестендіру ПТР-талдауға арналған жабдықтар жиынтығын пайдалана отырып жүргізілуде.

Қызғалдақтарды өсірудің шетелдік технологиясының скринингі және олардың нақты топырақ-климаттық жағдайларға, әсіресе ашық топырақта бейімделуі Қазақстанның бәсекеге қабілетті гүл өсіру шаруашылығының қалыптасуына ықпал ететін болады.

Зерттеу тобының мүшелері:

№	Аты-жөні	Scopus Author ID	Researcher ID	ORCID	Жобадағы қызметі
1	Салыбекова Нурдана Нуртаевна	56659387800	F-4413-2015	0000-0002-3750-1023	Жоба жетекшісі
2	Апушев Амангельды Каирбекович	56181491100	AXE-0620-2022	0000-0001-7114-0391	Бас ғылыми қызметкер
3	Юсупов Бахадир Юлдашович	58713666300	ЭХИ-1937-2022	0009-0004-5780-4429	Бас ғылыми қызметкер
4	Ивашенко Анна Андреевна	57223002116	DTG-9030-2022	0000-0002-2231-6837	Бас ғылыми қызметкер
5	Савченко Александр				Аға ғылыми қызметкер

	Сергеевич				
6	Турметова Гульмира Жусуповна	56017138000	ЕВУ-7903-2022	0000-0001- 7754-3829	Аға ғылыми қызметкер
7	Исаев Ғани Исаұлы	7006736391	СХН-2439-2022	0000-0001- 5120-8387	Аға ғылыми қызметкер
8	Kahraman Gurcan	35339319400	AAN-9389- 2021	0000-0002- 2120-2563	Аға ғылыми қызметкер
9	Сержанова Айкерим Ергалиевна		JZD-7070-2024	0000-0002- 8769-509X	Кіші ғылыми қызметкер
10	Оразбеков Темирхан Бимаханович				Кіші ғылыми қызметкер
11	Тойжигитова Баян Бойтаевна	57200070541	JZD-8614-2024	0000-0002- 6925-6085	Кіші ғылыми қызметкер
12	Мамадалиев Анвар Шухратұлы	58714101600		0000-0002- 7248-6287	Кіші ғылыми қызметкер
13	Кеншімбаева Нұрсұлу Кеңесбекқызы		НТО-4290-2023		Кіші ғылыми қызметкер

**2023/2024 жылғы күнтізбелік жоспарға сәйкес жарияланған жұмыстардың тізімі
(болған жағдайда)**

- 1. Biomorphological Analysis of Tulip Varieties on Substrates in Covered Ground in Turkestan.** Apushev A.K., Yusupov B.Yu., Salybekova N.N., Mamadaliev A.. Journal of Human, Earth, and Future. 4, V 2, P. 207 – 220, 2023 (Scopus, 77 percentile)
<https://doi.org/10.28991/HEF-2023-04-02-06>
- 2. Phytopathogenic fungi of the genus *Penicillium* sp. on tulips.** Salybekova N.N., Apushev A.K. Yusupov B.Yu., Kahraman G., Toyzhigitova B.B., Mambaeva A.Sh.. Microbiology and Virology, № 4 (43)/2023. www. imv-journal.kz. с. 234-251.
<https://doi.org/10.53729/MV-AS.2023.04.14>
- 3. Проблемы интродукции дикорастущих тюльпанов горных долин.** Салыбекова Н.Н., Толбаев Н.Б., Апушев А.К.. International agricultural journal №7 (4), 2023:
https://doi.org/10.55186/25876740_2023_7_4_17
- 4. Предварительные результаты интродукции дикорастущих видов тюльпана в почвенно-климатических условиях Туркестана.** Апушев А., Юсупов Б., Салыбекова Н., Тойжигитова Б., Мамадалиев А., Мамбаева А.. Изденістер, нәтижелер–Исследования, результаты. No4(100)2023,ISSN 2304-3334. <https://doi.org/10.37884/4-2023/14 -с.120-127>
- 5. Жылыжайда және ашық жерде қызғалдақ өсіру: технология және ұсыныстар.** Салыбекова Н.Н., Сержанова А.Е. Авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізілімге мәліметтерді енгізу туралы Куәлігі №39678 от 17.10.2023 г.
- 6. Субаридтік өңірде қызғалдақтарды кең көлемде өсірудің агротехникалық ұсынымдары.** Салыбекова Н.Н., Юсупов Б.Ю. Авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізілімге мәліметтерді енгізу туралы Куәлігі №39736 от 18.10.2023 г.